

Mariusz Szypa

WYBRANE ELEMENTY CELEBRACJI MSZY ŚW. W OBOWIĄZUJĄCYM PRAWODAWSTWIE LITURGICZNYM

Wprowadzenie

Kościół od zawsze, troszcząc się o Eucharystię, ustanawia normy a równocześnie przypomina, że ich zachowywanie wymaga zgodności ducha i słów, postawy zewnętrznej z dyscypliną wewnętrzną. Celem prawa liturgicznego jest raczej strzeżenie tego, co najświętsze niż obwarowywanie kolejnymi przepisami [Brzeziński 2018, 45-56]. Wydawane normy są z jednej strony odpowiedzią na niewłaściwą kreatywność w kulcie, z drugiej próbą zapobiegania jej na przyszłość. W przeszłości takie praktyki doprowadziły do przesadnej precyzyjności prawnej nazywanej rubrycyzmem. Wynikał on ze wspomnianej przesłanki, na którą powołuje się ciągle obecne prawodawstwo liturgiczne. Kościół dając normę, najpierw wskazuje na pierwszeństwo modlitwy Kościoła, która zawarta jest w samych obrzędach i tekstach. Watykańska dykasteria z jednej strony przypomina zatem, że liturgia winna być taka, jaką chciał i ustanowił Kościół, tak jak określają ją „przepisy w księgach liturgicznych oraz w innych normach i aktach prawnych”, z drugiej wskazuje, że „wspólnota katolicka ma [...] prawo do celebracji dla niej Ofiary Mszy św. w taki sposób, aby prawdziwie ukazywała sakrament jedności, czyli z wykluczeniem uchybień”¹. Ważne są wola Kościoła i prawo wiernych, „aby Ofiara Mszy św. była celebrowana w sposób niezmieniony, zgodny z całym nauczaniem Magisterium Kościoła”, lecz nigdy kosztem podziałów ze względu na liturgię (RS 12). Z tego względu obok prawa liturgi-

Ks. dr MARIUSZ SZYPA, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu; Pl. Katedralny 14, 50-329 Wrocław, Polska; e-mail: szypa2@o2.pl; <https://orcid.org/0000-0002-1333-2624>

¹ Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Instructio de quibusdam observandis et vitandis circa Sanctissimam Eucharistiam Redemptionis sacramentum* (25.03.2004), AAS 96 (2004), s. 549-601; tekst polski: Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Redemptionis Sacramentum. Instrukcja o tym, co należy zachowywać, a czego unikać w związku z Najświętszą Eucharystią*, Pallottinum, Poznań 2004 [dalej cyt.: RS], nr 12.

cznego zawartego w samych obrzędach, ale także we wprowadzeniach teologiczno-pastoralnych, które stanowią integralną część ksiąg liturgicznych oraz interpretację teologiczną prawa w nich zawartego, częste są interwencje, wskazania i przypomnienia Stolicy Apostolskiej, konferencji biskupów, czy samych biskupów diecezjalnych, w postaci dokumentów różnej rangi przypominających o normach i ich duchu. Celem takich dokumentów jest zasadniczo przypominanie niektórych palących norm dotyczących Mszy św. celem zachowania wierności i jedności w wierze. Prawodawca kodeksowy przypomina bowiem, że „zbawienie dusz, które zawsze winno być w Kościele najwyższym prawem” (kan. 1752)² jest zasadą fundamentalną każdej normy, także liturgicznej.

Takie działania, kierowane szczególnie do szafarzy Eucharystii, stanowią przypomnienie Kościoła, by pamiętali, że są stróżami tego co najświętsze, chroniąc sakrament przed nadużyciami. Papież Jan Paweł II pisał, że z żalem trzeba „stwierdzić, że począwszy od czasów posoborowej reformy liturgicznej, z powodu źle pojmowanego poczucia kreatywności i przystosowania, nie brakowało nadużyć, które dla wielu były przyczyną cierpienia. Pewna reakcja na «formalizm» prowadziła niekiedy, zwłaszcza w niektórych regionach, do uznania za nieobowiązujące «formy» obrane przez wielką tradycję liturgiczną Kościoła i jego Magisterium, i do wprowadzenia innowacji nieupoważnionych i często całkowicie nieodpowiednich”³. W poczuciu odpowiedzialności skierował apel do zachowywania wierności oraz wyjaśnił sens posłuszeństwa normom kościelnym, którym jest miłość do Kościoła. Pisał, żeby „podczas sprawowania Ofiary eucharystycznej normy liturgiczne były zachowywane z wielką wiernością. Są one konkretnym wyrazem autentycznej eklesjalności Eucharystii; takie jest ich najgłębsze znaczenie. Liturgia nie jest nigdy prywatną własnością kogokolwiek, ani celebransa, ani wspólnoty, w której jest sprawowana tajemnica. Apostoł Paweł był zmuszony skierować naglące słowa do wspólnoty w Koryncie z powodu poważnych uchybień w celebracji eucharystycznej, którą sprawowali podzie-

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984.

³ Ioannes Paulus PP. II, *Litterae encyclicae Ecclesia de Eucharistia* (17.04 2003), AAS 95 (2003), s. 433-75; tekst polski: *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia” Ojca Świętego Jana Pawła II*, Tygodnik Katolicki „Niedziela”, Częstochowa 2003 [dalej cyt.: EE], nr 52.

leni (*skismata*), tworząc różne frakcje (*airéseis*) (por. 1 Kor 11, 17-34). Również w naszych czasach posłuszeństwo normom liturgicznym powinno być na nowo odkryte i docenione jako odbicie i świadectwo Kościoła jednego i powszechnego, uobecnionego w każdej celebracji Eucharystii. Kapłan, który wiernie sprawuje Mszę św. według norm liturgicznych, oraz wspólnota, która się do nich dostosowuje, ukazują w sposób dyskretny, lecz wymowny swą miłość do Kościoła” (EE 52).

W samym wstępie do RS jasno wyrażone zostało, że „nie mogą być przemilczane nadużycia, nawet najpoważniejsze, przeciwko naturze liturgii i sakramentów oraz tradycji i władzy Kościoła, które w naszych czasach nierzadko, w tym czy innym środowisku kościelnym, obniżają poziom celebracji liturgicznych. W niektórych miejscach popełnianie nadużyć w sprawach liturgii stało się jakby zwyczajem, co oczywiście nie może być akceptowane i powinno zniknąć” (RS 4).

Na wyjątkowe posłannictwo szafarza, który jest przede wszystkim dysponentem i stróżem łaski powierzonej człowiekowi przez pośrednictwo Kościoła, wskazał papież Benedykt XVI, kierując przemówienie do duchowieństwa zgromadzonego w archikatedrze św. Jana w Warszawie podczas swojej pielgrzymki do Polski w 2006 r. Przypomniął, że „wierni oczekują od kapłanów tylko jednego, aby byli specjalistami od spotkania człowieka z Bogiem. Nie wymaga się od księdza, by był ekspertem w sprawach ekonomii, budownictwa czy polityki. Oczekuje się od niego, by był ekspertem w dziedzinie życia duchowego”⁴, które kształtuje się przez życie sakramentalno-liturgiczne. Normy zawarte w *Ogólnym wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego*⁵, a także w ostatnim wydaniu *Missale Romanum*⁶, instrukcji *Redemptionis Sacramentum*, *Wskazaniach Episkopatu Polski po ogłoszeniu nowe-*

⁴ *Kapłan – ekspertem w dziedzinie życia duchowego. Przemówienie Benedykta XVI podczas spotkania z duchowieństwem w archikatedrze warszawskiej pw. św. Jana Chrzciciela (25.05.2006)*, w: Benedykt XVI, *Trwajcie mocno w wierze. Pielgrzymka do Polski. 25-28 maja 2006*, [b. inf. o red.], Katolicka Agencja Informacyjna, Warszawa 2006, s. 19.

⁵ *Institutio Generalis Missalis Romani*, Editio typica tertia, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 2002; tekst polski: *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, Pallottinum, Poznań 2006 [dalej cyt.: OWMR].

⁶ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum: auctoritate Pauli PP. VI promulgatum: Ioannis Pauli PP. II cura recognitum*, Typis Vaticanis 2008 [dalej cyt.: MR].

go wydania *Ogólnego Wprowadzenia do Mszału Rzymskiego*⁷ są „dowodem tej troski Kościoła, jego wiary i niezmienniej miłości ku najwyższej tajemnicy eucharystycznej oraz świadczą o nieprzerwanej i ciągłej jego tradycji, mimo wprowadzenia pewnych rzeczy nowych” (OWMR 1). Przytoczone dokumenty stanowią główne źródło odniesienia dla tego opracowania, które wskazuje tylko niektóre aktualnie zaniedbane praktyki podczas celebracji Mszy św., gdyż nie sposób opracować je całościowo i wyczerpująco. Kluczem prezentacji będzie ich kolejność pojawiania się w trakcie Mszy św.

1. Normy ogólne i obrzędy wstępne

1.1. Ołtarz

Centrum celebracji i budynku kościelnego jest ołtarz, który wskazuje na Chrystusa. Ma być on nakryty przynajmniej jednym białym obrusem i korporałem, a na nim bądź w jego pobliżu, umieszcza się i zapala na czas celebracji parzystą ilość świec, tzn. przynajmniej dwie, lub ich wielokrotność – cztery bądź sześć. Obowiązująca praktyka swoje utwierdzenie znajduje w częstej praktyce wytworu świec z różnymi emblematami lub wzorami przystosowanymi do kompletu składającego się właśnie z trzech świec. Wyjątek od parzystej ilości stanowi Msza, którą odprawia biskup diecezjalny. Nie dotyczy to biskupów pomocniczych. Wtedy można zapalić siedem świec. Teraz świece podkreślają nie tylko szacunek i uroczysty charakter celebracji, ale niosą ze sobą odniesienia do życia duchowego [Guardini 2014, 44-46]. Często w przestrzeni ołtarza zauważona jest praktyka obecności krzyża bez pasyjki, natomiast opis przygotowania przestrzeni do celebracji precyzuje wyraźnie, że na krzyżu umieszczonym w pobliżu ołtarza ma być wizerunek ukrzyżowanego Chrystusa (OWMR 308).

Ołtarza nigdy nie zasłania się dekoracjami, gdyż to on ma być widzialnym centrum celebracji, wskazującym na Chrystusa. Dekoracje kwiatowe mają raczej przyozdabiać niż zasłaniać ołtarz, a także nie przeszkadzać np. w przystępowaniu do ołtarza lub w czasie jego okadzania. Kwiaty powinny umieszczać się nie na mense ołtarza, ale raczej obok niego. Na mense ołtarza można umieszczać tylko te przedmioty, które są konieczne przy spr-

⁷ *Wskazania Episkopatu Polski po ogłoszeniu nowego wydania Ogólnego wprowadzenia do Mszału Rzymskiego* (09.03.2005), w: OWMR, s. 113-27 [dalej cyt.: Wskazania].

wowaniu Mszy św., tzn.: od początku celebracji aż do ogłoszenia Ewangelii księgę Ewangeliarza; od przygotowania darów do puryfikacji naczyń: kielich, patenę, puszkę, korporał, puryfikaterz, palkę i mszał (OWMR 117; 305-306). Zdarza się bowiem, że mensa ołtarzowa staje się miejscem ustawiania i układania różnych niekoniecznych przedmiotów. Na szczególność tego miejsca wskazuje fakt, że na ołtarzu nie można umieszczać nawet relikwii świętych, gdyż jest on zarezerwowany tylko dla Ciała i Krwi Pańskiej⁸.

1.2. Miejsce przewodniczenia

Miejsce przewodniczenia, czyli krzesło przewodniczącego celebransa, po ołtarzu i ambonie, ma być rzeczywistym miejscem, z którego celebruje się obrzędy wstępnej zakończenia Mszy św., a poza nią, sprawuje się inne sakramenty, a nie tylko miejscem, na którym zasiada się na liturgię Słowa i po Komunii. Miejsce przewodniczenia ma uwydatniać funkcję przewodniczącego zgromadzenia, jeśli to możliwe ma istnieć na stałe i być odpowiednio wyeksponowane⁹. Przy miejscu przewodniczenia powinien być przenośny pulpit, gdyż nie zawsze obecni są posługujący, którzy podają księgi liturgiczne (Wskazania 5). OWMR nie przewiduje sytuacji nieobecności miejsca przewodniczenia, dlatego powszechna polska praktyka przewodniczenia obrzędom wstępnym, liturgii Słowa i obrzędom zakończenia od ambony lub ołtarza, nie znajduje żadnego umocowania prawnego. Brak takiego miejsca stawia także pytanie, skąd sprawuje się inne sakramenty, sakramentalia lub Liturgię Godzin, gdy brak miejsca przewodniczenia. W nowych kościołach przez brak miejsca przewodniczenia można zauważyć defekt na etapie projektowania i przystosowywania przestrzeni prezbiterium do sprawowania liturgii innej niż Msza św.

1.3. Ambona

Prawodawca wielką wagę przywiązuje do miejsca głoszenia Słowa Bożego. Nigdy nie używa się popularnej zdrobniałej formy „ambonka”, lecz zawsze mowa o ambonie. Należy zatem dbać o właściwe miejsce i wygląd

⁸ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania* (17 grudnia 2001), nr 237, Poznań 2003.

⁹ Miejsce przewodniczenia, wraz z ołtarzem i amboną, wskazuje na potrójną funkcję Chrystusa: królewską, kapłańską i prorocką.

ambony, która nie może być jedynie zwykłym przenośnym pulpitem. Tylko stała, godna i okazała ambona może zostać pobłogosławiona. Z uwagi na strukturę kościoła, nawet przenośna ambona, jeśli jest okazała, artystycznie przyozdobiona i odpowiada swojemu przeznaczeniu, może zostać pobłogosławiona¹⁰. Z zasady w kościele winna być stała ambona. Ma być odpowiednio wkomponowana we wnętrze kościoła oraz tak umieszczona, by czytający i mówiący byli dobrze widziani i słyszani przez wiernych (OWMR 309).

Z ambony wykonuje się jedynie czytania, psalm responsoryjny oraz orędzie wielkanocne; można także z niej wygłaszać homilię i intencje modlitwy powszechnej. Godność ambony wymaga, aby wstępował na nią tylko sługa słowa. Ambona nie jest pulpitem do przemówień, dlatego wszystkie przemówienia, wprowadzenia, komentarze zarówno w czasie liturgii, jak i poza jej czasem sprawowania czyni się z innego miejsca, ta przeznaczona jest bowiem tylko dla słowa Bożego (OWMR 309). Gdy przemawia osoba świecka i duchowna, czyni to nie z ambony, lecz od mikrofonu z miejsca przeznaczonego dla komentatora, bądź z innego odpowiedniego miejsca. Ambony nie powinno się wykorzystywać do wystąpień lub przemówień, gdyż te nie są związane z proklamacją słowa Bożego (Wskazania 43). W 2019 r. ks. P. Rytel-Andrianik, rzecznik Konferencji Episkopatu Polski, wskazał na praktykę sprzeczną z prawem Kościoła katolickiego i przypomniał, że „ambony są przeznaczone do głoszenia Ewangelii, pocieszania strapiionych, napominania, przypominania prawd wiary i magisterium Kościoła katolickiego” [Rytel-Andrianik 2019].

1.4. Ukłony i złożone ręce

Postawy w liturgii nie stanowią tylko elementu towarzyszącego, ale tworząc całość z obrzędem i modlitwą, same są rodzajem modlitwy. Przyczyniają się do harmonii, piękna obrzędów i pomnażają intensywność doświadczenia wiary i wspólnoty [Nadolski 2006b, 1211-213]. Obok postaw liturgia bogata jest w gesty, z którymi łączy się element ruchu. Do najczęstszych należą skłony głowy, pochylenia ciała i przyklęknięcia [Nadolski 2006a,

¹⁰ *Obrzęd błogosławieństwa z okazji oddania do użytku nowej ambony*, w: *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, t. 2, Pallottinum, Katowice 2010, nr 900.

487-90]. Choć tylko w niektórych miejscach mszału rubryki mówią o pochyleniu głowy, ciała, lub przyklęknięciach, to nie znaczy, że są to jedyne sytuacje. Poza momentami wskazanymi wyraźnie, aby wykonać wskazany gest, wszystkie inne sytuacje, kiedy i jaki gest należy wykonać, opisują normy ogólne wprowadzenia do Mszału. Zawarte są one w rozdziale o niektórych przepisach ogólnych dotyczących wszystkich Mszy (OWMR 274-275). Wśród ukłonów rozróżnia się pochylenie głowy i pochylenie ciała. Pochylenie głowy czyni się, gdy wymawia się „razem imiona Trzech Osób Boskich, imię Jezusa, Najświętszej Maryi Panny i Świętego, na cześć którego sprawuje się Mszę” (OWMR 275). Natomiast pochylenie ciała, które jest głębokim ukłonem, wykonuje się przed ołtarzem, podczas wypowiedzania modlitw „Wszchemogący Boże, oczyść serce” (przed Ewangelią) i „Przyjmij nas, Panie” (przed obmyciem rąk), w czasie wyznania wiary na słowa: „I za sprawą Ducha Świętego”; w Kanonie Rzymskim na słowa: „Pokornie Cię błagamy”. Tak pochylony stoi diakon, gdy prosi o błogosławieństwo przed głoszeniem Ewangelii i prezbiter (pod nieobecność diakona), gdy prosi o błogosławieństwo biskupa. Ponadto istnieje trzeci sposób pochylenia, kiedy kapłan pochyla się nieco, gdy w czasie konsekracji wymawia słowa Pańskie (OWMR 275). Ponieważ gest i postawy winny zmierzać do tego, by celebracja odznaczała się pięknem i szlachetną prostotą i „mają one na celu bardziej wspólne dobro ludu Bożego niż zaspokojenie upodobań lub opinii prywatnych osób”, dlatego przypomina się o zwracaniu uwagi na postanowienia zawarte we wprowadzeniu do Mszału i przekazane przez tradycyjną praktykę obrządku rzymskiego (OWMR 42).

Kiedy kapłan kieruje modlitwy do Boga jest w postawie stojącej, trzymając ręce nieco wzniesione i rozłożone (OWMR 259). Gdy natomiast kapłani idą lub stoją, trzymają zawsze ręce złożone, chyba że mają coś nieść. Niejasne sformułowanie „ręce złożone” wyjaśnia *Ceremoniał liturgicznej postugi biskupów*¹¹. Kiedy mówi się o trzymaniu złożonych rąk, rozumie się ten gest następująco: „Dłonie wyprostowane i złączone trzyma się przed piersiami; kciuk prawej dłoni spoczywa na kształt krzyża na kciuku lewej”

¹¹ *Ceremoniał liturgicznej postugi biskupów. Odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II dostosowany do zwyczajów diecezji polskich. Wydanie wzorcowe, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2013 [dalej cyt.: CLPB].*

(CLPB, przyp. 84). Kiedy kapłan żegna się lub błogosławi, lewą rękę kładzie na piersiach. Kiedy zaś stoi przy ołtarzu i gdy prawą ręką błogosławi dary lub inny przedmiot, lewą ręką kładzie na ołtarzu, jeśli coś innego nie jest nakazane. Kiedy siedzi ubrany w szaty liturgiczne ma dłonie złożone na kolanach. Ten, kto się żegna, zwraca ku sobie dłoń prawej ręki, mając wszystkie palce złożone i wyprostowane oraz czyni znak krzyża, prowadząc dłoń od czoła do piersi i od lewego ramienia do prawego. Jeśli zaś błogosławi inne osoby lub jakąś rzecz, zwraca ku tej osobie lub rzeczy dłoń od strony małego palca, wyciąga całą dłoń, mając wszystkie palce złożone i wyciągnięte (CLPB 104-109).

1.5. Akt pokutny i Wezwania do Chrystusa Pana

Zdarza się, że nawet wśród celebransów Mszy św. brak jest świadomości o istnieniu w obrzędach wstępnych osobnej części nazwanej „Wezwania do Chrystusa Pana”. Niejednokrotnie praktyka celebracji pozwala zauważyć, że ta część Mszy utożsamiana jest z aktem pokutnym i wbrew rubrykom pomijana, gdy stosuje się np. drugą formę aktu pokuty. Natomiast po akcie pokuty zawsze następuje aklamacja „Kyrie eleison”, chyba że występowała już w samej formie aktu pokuty tj. w trzeciej formie. Wezwania do Chrystusa to wołanie, w którym wyraża się oddanie czci Bogu i błaga o Jego miłosierdzie. To wezwanie jest ogłoszeniem zwycięstwa, powitaniem tego, który zwyciężył [Szyba 2017, 27-29]. Jeśli zatem nie użyto trzeciej formy aktu pokuty lub pobłogosławienia wody i pokropienia nią wiernych, nie można opuszczać wezwań do Chrystusa Pana („Kyrie eleison” / „Panie, zmiłuj się nad nami”), gdyż nie należą one do aktu pokuty, ale stanowią osobną część obrzędów wstępnych (OWMR 52). Zatem po pierwszej formie aktu pokuty („Spowiadam się...”) oraz drugiej („Zmiłuj się nad nami Panie...”), kończących się słowami kapłana („Niech się zmiłuje nad nami...”) i odpowiedzią wiernych („Amen”), zawsze następują wezwania do Chrystusa Pana, składające się z aklamacji „Kyrie eleison” i hymnu „Chwała na wysokości Bogu”, który obowiązkowy jest „w niedziele poza okresem Adwentu i Wielkiego Postu, a także w uroczystości, święta i podczas szczególnie uroczystych celebracji” (OWMR 53). Nawet, gdy przewidziane jest przez liturgię pominięcie aktu pokuty, bo liturgię rozpoczyna inny obrzęd, możliwe jest wykonanie aklamacji „Kyrie eleison”, chyba że coś innego mówią ru-

bryki¹², a w czasie większości Mszy obrzędowych nakazany jest także hymn „Gloria” (MR 969-1071).

2. Liturgia słowa

2.1. Czytania biblijne i psalm responsoryjny

Pierwszym wskazaniem dotyczącym całej liturgii słowa jest zwrócenie uwagi na kwestię pełnego czci milczenia. W całej liturgii mszalnej nakaz zachowania milczenia następuje po wstępie do aktu pokutnego, po „Módlmy się” w kolekcie, po homilii i po Komunii św. Godne pochwały jest natomiast zachowanie milczenia „w kościele, w zakrystii i w przylegających do niej pomieszczeniach już przed rozpoczęciem celebracji, aby wszyscy pobożnie i godnie przygotowali się do sprawowania świętych czynności” (OWMR 45; 54). W przypadku liturgii słowa przypomina się, że słowo Boże przyswaja się w pierwszej kolejności w milczeniu, następnie przez śpiewy. Dlatego liturgię należy sprawować tak, by sprzyjała medytacji i należy unikać jakiegokolwiek pośpiechu, który utrudniałby pełne czci skupienie. Nie jest narzucona odgórnie konkretna zasada, jak ma wyglądać i kiedy być zachowane milczenie, lecz wyjaśnione jest, że krótkie chwile milczenia mają być dostosowane do poziomu zgromadzenia i wskazane są do zachowania według uznania „przed samym rozpoczęciem liturgii słowa, po pierwszym i drugim czytaniu oraz po homilii” (OWMR 56).

Konferencja Episkopatu Polski podaje, że w Polsce zasadą jest czytanie lekcji przez dorosłych, także we Mszach z udziałem dzieci. Po odczytaniu pierwszego lub drugiego czytania lektor w czasie wypowiedziania aklamacji „Oto słowo Boże” nie unosi lekcjonarza i nie ukazuje go wiernym. Tłumaczy się to tym, że słowo, które zostało wygłoszone, żyje teraz w sercach ludzkich. Jest to jednak, jak się wydaje, pewna konsekwencja wynikająca z nieprecyzyjnego tłumaczenia aklamacji. Łaciński tekst „*Verbum Domini*” przetłumaczono jako „Słowo Boże”, dodając formę „oto”, która jest zachętą do dodania gestu wskazania czy ukazania. Jednak wyjaśnienie takiego zabiegu

¹² Zob. *In conferendo baptisate*, w: MR 978. Rubryka formularza Mszy przy udzielaniu chrztu każe pominąć „Kyrie” i „Wyznanie wiary”, jednak nakazuje hymn „Gloria”.

wskazuje, że uczyniono tak celowo, aby ułatwić aklamację ludu¹³. Ponieważ psalm jest także proklamacją słowa Bożego, doprecyzowane jest, że czyni to więc jedna osoba, zatem nie należy tego śpiewu powierzać duetowi, scholi ani chórowi. Czytań ani psalmu responsoryjnego, w których zawiera się słowo Boże, nie wolno zastępować tym bardziej innymi tekstami, niebiblijnymi, czy skracać ich, gdy nie jest to zaznaczone (OWMR 57-58; Wskazania 13-14). O tym, czy należy odczytać wersję dłuższą bądź krótszą decyduje przewodniczący liturgii, a nie sam czytający (WLM 78; 80). Ponieważ wykonywanie czytań nie jest funkcją przewodniczącego, ale usługujących, sam kapłan celebrans powinien wygłosić inne czytania niż Ewangelia i psalm dopiero wtedy, gdyby nie było odpowiedniej osoby (OWMR 59). Podczas proklamacji słowa Bożego kapłan przewodniczący, chociaż sam jest słuchaczem słowa Bożego proklamowanego przez innych, czyli przewodniczącym w słuchaniu, pozostaje zawsze pierwszym, któremu zostało powierzony zadanie głoszenia i dzielenia się słowem Bożym z wiernymi (WLM 38).

2.2. Proklamacja Ewangelii

W czasie śpiewu aklamacji przed Ewangelią, kapłan pochylony przed ołtarzem mówi modlitwę: „Wszechmogący Boże, oczyść serce”. Po odśpiewaniu aklamacji wszyscy zwracają się w stronę ambony, okazując szczególną cześć dla Ewangelii Chrystusa (OWMR 133). Podczas koncelebracji, której przewodniczy prezbiter, koncelebrans, mający pod nieobecność diakona głosić Ewangelię, nie prosi głównego celebransa o błogosławieństwo ani go nie otrzymuje. Nawet, gdy homilię głosi główny celebrans, Ewangelię głosi diakon bądź jeden z koncelebransów. Główny celebrans czyta Ewangelię tylko wtedy, gdy nie ma diakona lub żadnego koncelebransa, gdyż jest on pierwszym w słuchaniu i odczytuje tekst Ewangelii tylko wtedy, gdy nie ma diakona lub koncelebransa (OWMR 212). Proklamujący perykopy biblijne, po ich odczytaniu nie unosi lekcjonarza lub Ewangeliarza oraz nie ukazuje ich wiernym w czasie wypowiedzienia aklamacji „Oto Słowo Boże” czy „Oto słowo Pańskie”. Słowo zostało wygłoszone i żyje teraz w ludzkich sercach (Wskazania 18). Wypada natomiast, aby pozdrowienie, zapowiedź tytułu:

¹³ *Wprowadzenie do drugiego wydania Lekcjonarza mszalnego*, Pallottinum, Poznań 2011 [dalej cyt.: WLM], nr 125.

„Słowa Ewangelii według Świętego N.” oraz końcowa aklamacja „Oto słowo Pańskie” były śpiewane, by zgromadzenie mogło również odpowiedzieć śpiewem, choćby Ewangelia była tylko czytana (WLM 17).

2.3. Homilia

Homilię z zasady głosi główny celebrans, może ją jednak zlecić koncelebransowi bądź diakonowi, lecz nigdy osobie nieposiadającej święceń. Jeśli ma ją głosić kapłan, który nie koncelebruje, powinien uczestniczyć w celebracji, a nie tylko dochodzić na homilię (OWMR 66; 213). Jest to sytuacja dopuszczana w przypadkach szczególnych, która w polskich realiach jest zwyczajem częstym [Czerwik 2004, 176-77]. Homilia podczas Mszy św., ze względu na swoje znaczenie i naturę, jest zarezerwowana dla kapłana lub diakona. Co do pozostałych form przepowiadania, jeśli w określonych okolicznościach domaga się tego konieczność, zezwolenie na przepowiadanie poza Mszą św. należy zawsze do ordynariusza miejsca i to jedynie jednorazowo (*ad actum*), nie zaś do innych osób, nawet prezbiterów lub diakonów (RM 161).

2.4. Odpowiedź na usłyszane Słowo

Odpowiedzią na proklamowane słowo Boże jest symbol, czyli wyznanie wiary oraz modlitwa powszechna. Symbol zmierza do tego, aby wierny dał odpowiedź na zwiastowane słowo Boże oraz „przypomniał sobie i uczcił wielkie misteria wiary przed rozpoczęciem ich celebracji w Eucharystii” (OWMR 67). Natomiast w modlitwie wiernych lud tylko „w pewien sposób odpowiada na słowo Boże”, prosząc za cały świat (OWMR 68). W czasie wyznania wiary wszyscy, kapłan i wierni, czynią głęboki ukłon, wypowiadając słowa: „I za sprawą Ducha Świętego”; a dwa razy w roku (w uroczystości Zwiastowania i Narodzenia Pańskiego) przyklękają. Poza niektórymi przypadkami, wskazanymi przez księgi, a nie przez celebransa, wyznanie wiary ma formę Składu Nicejsko-Konstantynopolskiego lub Składu Apostolskiego, szczególnie w okresie Wielkiego Postu i Wielkanocnym. Formę dialogową podają tylko niektóre obrzędy, jednak pytania zawsze kierowane są w drugiej osobie liczby pojedynczej a odpowiedź jest w pierwszej osobie liczby pojedynczej (tzn. Czy wyrzekasz się, Czy wierzysz? – Wyrzekam się, Wierzę), gdyż nie można wyznawać wiary za kogoś drugiego. Wyjątkiem od tej zasady jest wyznanie wiary, które składają rodzice i chrze-

stni w czasie liturgii chrztu swoich dzieci, jednak czynią to wciąż „wspominając swój własny chrzest”. Dzieje się tak również w liturgii chrzcielnej połączonej ze Mszą św. Wtedy wierni wsłuchują się w wyznanie wiary rodziców i chrzestnych, a po słowach szafarza („Taka jest nasza wiara, taka jest wiara Kościoła...”) włączają się i potwierdzają je swoim „Amen”¹⁴. Przynajmniej przy znaczących uroczystościach wypada, by wyznanie wiary było śpiewane, gdyż z reguły powinno i domaga się śpiewu (OWMR 137; 275; Wskazania 24).

Modlitwę wiernych rozpoczyna i kończy główny celebrans, nigdy koncelebrans bądź inna osoba, nawet diakon. Modlitwa ta jest powszechna, gdyż dotyczy potrzeb nie tylko Kościoła, ale też całego świata, oraz wiernych, dlatego, jeśli to możliwe, kapłani nie powinni wyręczać wiernych w podawaniu intencji modlitwy (OWMR 108; Wskazania 26). Ze względu na jej powszechność powinny się znaleźć intencje w potrzebach Kościoła, za rządzącymi państwami i o zbawianie całego świata, za ludzi doświadczonych różnymi trudnościami oraz za miejscową wspólnotę. Te cztery grupy wyznaczają minimalną liczbę czterech wezwań, natomiast nie powinno być ich więcej niż sześć (OWMR 69-70; Wskazania 26). Modlitwa kończąca powinna mieć formę oracji, dlatego nigdy nie powinna być formą aklamacji, czy krótkim zawołaniem. Ponieważ jest to modlitwa prezydencjalna, tak jak kolekta, modlitwa nad darami, czy modlitwa po komunii, powinna być śpiewana¹⁵. Nie powinna natomiast być powtórzeniem kolekty dnia, ponieważ zakazane jest odmawianie modlitwy, której używa się z innego tytułu w tej samej Mszy, choć można używać modlitw z innych formularzy¹⁶.

3. Liturgia eucharystyczna i obrzędy zakończenia

3.1. Przygotowanie kielicha i puryfikacja

Wyłącznie w przypadku Mszy św., w której uczestniczy tylko jeden usługujący, potrzebne naczynia można przygotować na ołtarzu. W każdym innym przypadku kielich, puszkę, itp. należy przygotować do Mszy na kreden-

¹⁴ *Chrzest wielu dzieci w czasie Mszy świętej*, w: *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2020, nr 133-136.

¹⁵ *Wprowadzenie*, w: *Modlitwa powszechna*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1970, XIV, nr 17.

¹⁶ Tamże, nr 205.

sie (OWMR 118; 255). Kredens lub kredencja to mały stolik stawiany blisko ołtarza, na którym składa się naczynia liturgiczne i inne rzeczy potrzebne w czasie sprawowania liturgii. Można na niej również puryfikować naczynia bądź układać szaty liturgiczne [Stencel 2002, 1252].

Kielich mszalny powinien być przykryty welonem kielichowym, który jest obowiązkowy. Należy zatem zawsze przykrywać kielich, gdyż domaga się tego godność naczynia na Krew Pańską. Welon może być w kolorze dnia lub biały (OWMR 118). Obecnie bardziej akcentuje się jego używanie ze względu na szacunek dla naczyń niż aspekt praktyczny, który dawniej wymagał, aby naczyń dotykać zawsze przez welon [Wasilewska 2014, 355-56; Nadolski 2006c, 1671-672].

Pod nieobecność diakona, bądź gdy Mszy nie przewodniczy biskup, kielich przygotowuje, czyli wlewa do niego wino i wodę, zawsze główny celebrans i to z boku ołtarza, nigdy na środku. Czynności przygotowania darów, do których należą m.in. umieszczenie na ołtarzu korporału, puryfikaterza, kielicha, oraz wlanie do kielicha wina i trochę wody, spełnia zawsze główny celebrans, inni natomiast pozostają na swoich miejscach (OWMR 214). Dopiero po powrocie przed środek ołtarza kapłan bierze kielich obiema rękami, wznosi nieco nad ołtarzem i wypowiada modlitwę (OWMR 142). Przechodząc z boku ołtarza przed jego środkiem nie nosi się przygotowanego już kielicha. Podobnie, stojąc z boku ołtarza albo przy kredensie, a nie na środku ołtarza, dokonuje się puryfikacji. Również pateny komunijne puryfikuje się na ołtarzu lub kredensie, a nie jak to się często dzieje w tzw. „powietrzu” nad puszkami po bezpośrednim zakończeniu udzielania Komunii (OWMR 142; 163; 214).

3.2. Modlitwa eucharystyczna

W dialogu rozpoczynającym prefację należy zwrócić uwagę na jedność słów i gestów im towarzyszących. Zanim rozpocznie się Modlitwę eucharystyczną, którą inicjuje dialog przed prefacją, będący jej integralną częścią, po modlitwie nad darami wypada zachować chwilę przerwy i wyszukać odpowiedni tekst prefacji, niż oddzielać słowa od gestów. Szukając w Mszale odpowiedniej prefacji w czasie dialogu z jednej strony jest nieestetyczne, z drugiej może okazać się lekceważące dla wiernych, z którymi prowadzi się dialog (OWMR 148).

Obecnie Mszał zawiera cztery podstawowe Modlitwy eucharystyczne. Przy ich doborze kapłan ma swobodę wyboru, jednak nie jest ona sugerowana upodobaniem celebransa, lecz jasnymi wskazaniem oraz względami duszpasterskimi. Rozpoczynając modlitwę eucharystyczną zgodnie z wskazanymi przepisami (OWMR 365), kapłan „wybiera jedną z modlitw znajdujących się w Mszale Rzymskim i zatwierdzonych przez Stolicę Apostolską” (OWMR 147). OWMR określa okoliczności i sytuacje, kiedy należy wybrać daną modlitwę. Sam początek zaznacza, że są to „zasady wyboru Modlitwy eucharystycznej”. Nie są to zatem tylko wskazania bądź propozycje, z których kapłan może skorzystać, lecz nakaz, do którego jest zobligowany się zastosować¹⁷.

W 2008 r. zmieniona została treść OWMR 149 dotyczącego wymieniania biskupów pomocniczych w modlitwie eucharystycznej. Zawsze wymienia się imię biskupa miejsca, a gdy chce się wymienić biskupa pomocniczego, dodaje się, gdy jest jeden „jego biskupem współpracownikiem N”, gdy natomiast jest ich dwóch lub więcej dodaje się formułę „jego biskupami współpracownikami” – zawsze bez wymieniania imion. Nigdy nie wymienia się innych biskupów z imienia, gdyż w tej formule nie wyraża się uprzejmości, ale przejaw komunii eklezjalnej Kościoła partykularnego. Ponieważ jednak wciąż obowiązują rubryki Mszału z 1986 r., ciągle można używać formuły

¹⁷ Zasady OWMR 365 są następujące: „a) Pierwszą Modlitwę eucharystyczną (Kanon Rzymski), którą zawsze można odmawiać, zaleca się stosować w dni mające własne „Zjednoczeni” i w Mszach z własnym „Boże, przyjmij łaskawie tę ofiarę”, a także w święta Apostołów i Świętych, których imiona wspomina się w tekście tej modlitwy; wskazane jest również stosowanie tej modlitwy w niedziele, jeśli raczej duszpasterskie nie zalecają wyboru trzeciej Modlitwy eucharystycznej; b) Druga Modlitwa eucharystyczna, ze względu na jej cechy charakterystyczne, zaleconą jest w dni powszednie i w specjalnych okolicznościach. Modlitwa ta ma wprawdzie własną prefację, ale można ją stosować i z innymi prefacjami, z tymi zwłaszcza, które w sposób syntetyczny ujmują misterium zbawienia, np. z prefacjami zwykłymi. Kiedy Mszę sprawuje się za jakiegoś zmarłego, można użyć specjalnej formuły zamieszczonej przed „Pamiętaj także”; c) Trzecią Modlitwę eucharystyczną można stosować w połączeniu z każdą prefacją. Zaleca się stosować tę modlitwę w niedziele i święta. Jeśli używa się jej w Mszach za zmarłych, można zastosować specjalną formułę, którą wprowadza się po słowach: „Zjednocz ze sobą wszystkie swoje dzieci rozproszone po całym świecie”; d) Czwarta Modlitwa eucharystyczna ma prefację niezmienną i podaje pełniejsze streszczenie dziejów zbawienia. Można się nią posłużyć, gdy Msza nie ma własnej prefacji, i w niedziele Okresu Zwykłego. Do tej modlitwy, ze względu na jej budowę, nie można wprowadzać specjalnej formuły za zmarłego”.

„biskupem pomocniczym”, w miejsce sugerowanego już „biskupem współpracownikiem” (OWMR 149).

3.3. Obrzędy Komunii

Śpiew „Baranku Boży” powinien rozpocząć się dopiero po zakończeniu przekazywania pokoju, jeśli następuje ten obrzęd. Dopiero wtedy rozpoczyna się łamanie chleba i śpiew „Baranku Boży”, który towarzyszy obrzędowi łamania i wpuszczeniu cząstki hostii do kielicha. Po zakończonym śpiewie kapłan wyprostowany wypowiada cicho jedną z dwóch modlitw przed Komunią. Po zakończeniu śpiewu na łamanie chleba należy zachować chwilę ciszy na indywidualną modlitwę. W ten sposób w Polsce, gdy w tym momencie wskazana jest postawa klęcząca, daje się wiernym możliwość ukłęknięcia. W czasie wypowiadania przez kapłana modlitwy po wpuszczeniu kawałka hostii do kielicha, niewskazany i nieodpowiedni jest szum klękających wiernych zagłuszający słowa „Oto Baranek Boży...” towarzyszący ukazaniu Hostii (OWMR 155-157; Wskazania 34).

Wypada, by poza kapłanami, choć niektórzy wierni spożyli Komunię św. konsekrowaną podczas Mszy św., w której uczestniczą. Jeśli udziela się Komunii z tabernakulum, w czasie śpiewu Baranku Boży należy przynieść naczynia z tabernakulum na ołtarz i stamtąd dopiero wziąć je po modlitwie „Panie, nie jestem godzien” i następnie iść rozdawać Komunię św. (OWMR 85; Wskazania 36).

3.4. Obrzędy zakończenia

Do obrzędów zakończenia zalicza się fakultatywne krótkie ogłoszenia, błogosławieństwo, rozesłanie i ucałowanie ołtarza oraz znak czci dla ołtarza. Opuszcza się je, gdy po Mszy następuje jakaś inna czynność liturgiczna (OWMR 166-170)¹⁸. Do czasu opublikowania nowego Mszału dla diecezji polskich obowiązuje tylko jedna formuła rozesłania: „Idźcie w pokoju Chrystusa”. Wszelkie inne formuły rozesłania np. „Idźcie ofiara spełniona”, „Błogosławmy Panu”, „Trwajmy(cie) w pokoju Chrystusa”, itp. są niewłaściwe (OWMR 168).

¹⁸ Do takich sytuacji należą np. obrzędy wystawienia Najświętszego Sakramentu, lub obrzędy ostatniego pożegnania w czasie Mszy pogrzebowej.

Wszyscy koncelebranci całują ołtarz tylko na początku Mszy. Natomiast po błogosławieństwie ołtarz całuje tylko główny celebrans (i diakon, który mu towarzyszy). Niezależnie od liczby koncelebransów, nawet gdyby był on tylko jeden, wszyscy kapłani koncelebrujący skłaniają się tylko ołtarzowi, nie całując go (OWMR 211; 251).

Zakończenie

Niektóre wybrane zagadnienia zaprezentowane w niniejszym artykule, związane w dużej mierze z *ars celebradi* Mszy św., są próbą zwrócenia uwagi na kwestie prawidłowej celebracji. Mogą stać się one okazją dla celebrujących Msze św. do odświeżenia znajomości aktualnego prawodawstwa liturgicznego, by przestrzegając norm, postępować w jego duchu. Często wielość zadań w duszpasterstwie sprawia, że szafarzom sakramentów brak czasu na zapoznanie się z nowymi dokumentami i normami Kościoła. W sprawowanie liturgii może wkrąść się wtedy rutyna, od której już niedaleko do nadużyć. Z tego względu każdy moment jest dobrą okazją, by skierować wzrok na tajemnicę Eucharystii w jej misterium celebracji.

Kościół ciągle przypomina, że Eucharystia jest darem, który sam otrzymał i dlatego na różny sposób wyraża swoją wolę i życzenie jak ma być odprawiana, gdyż nie jest ona własnością prywatną kapłana. Z tego względu papież Jan Paweł II pisał w wielkoczwartkowym liście do kapłanów „Tajemnica i Kult Eucharystii” z 24 lutego 1980 r., że „każdy bez wyjątku z szafarzy Eucharystii [...] musi pamiętać, że jest tu odpowiedzialny za dobro wspólne całego Kościoła. Kapłan jako szafarz, jako celebrans, jako przewodniczący eucharystycznego zgromadzenia wiernych, winien w szczególny sposób mieć poczucie wspólnego dobra Kościoła, które swoją postugą wyraża, ale któremu też w swojej posłudze winien być wedle rzetelnej dyscypliny wiary podporządkowany. Nie może uważać siebie za „właściciela”, który dowolnie dysponuje tekstem liturgicznym i całym najświętszym obrzędem jako swoją własnością i nadaje mu kształt osobisty i dowolny. Może to

się czasem wydawać bardziej efektowne, może nawet bardziej odpowiadać subiektywnej pobożności, jednakże obiektywnie jest zawsze zdradą”¹⁹.

PIŚMIENNICTWO

- Brzeziński, Daniel. 2018. „Prawo w liturgii: między duchem i literą.” W *Zbawczy dialog z Bogiem w liturgicznych znakach*, red. Dariusz Kwiatkowski, 45-56. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Teologiczny.
- Czerwik, Stanisław. 2004. *Śludzy Chrystusa – szafarze Bożych misteriów. Konferencje rekolekcyjne do Biskupów Polskich Jana Góra, 24-27 listopada 2003*. Kielce: Jedność.
- Guardini, Romano. 1994. *Znaki święte*. Wrocław: TUM Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej.
- Nadolski, Bogusław. 2006a. „Gesty.” W *Leksykon liturgii*, red. Bogusław Nadolski, 487-90. Poznań: Pallottinum.
- Nadolski, Bogusław. 2006b. „Postawy.” W *Leksykon liturgii*, red. Bogusław Nadolski, 1211-213. Poznań: Pallottinum.
- Nadolski, Bogusław. 2006c. „Welon.” W *Leksykon liturgii*, red. Bogusław Nadolski, 1671-672. Poznań: Pallottinum.
- Rytel-Andrianik, Paweł. 2019. „Rzecznik Episkopatu: ambona miejscem głoszenia Ewangelii.” <https://episkopat.pl/rzecznik-episkopatu-ambona-miejscem-gloszenia-ewangelii/> [dostęp: 23.08.2019].
- Stencel, Eugeniusz. 2002. „Kredencja.” W *Encyklopedia Katolicka*, t. 9, red. Antoni Bednarek, Olga Błaszczak, Anna Brajerska i in. 1252. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Szypa, Mariusz. 2017. „Wyznanie Jezusa Chrystusa Panem i Zbawicielem w liturgii.” W *Juvenes quaerentes 2017*, red. Dawid Mielnik, Koło Naukowe Teologów KUL, 20-32. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.
- Wasilewska, Jolanta. 2014. „Welon.” W *Encyklopedia Katolicka*, t. 20, red. Edward Gigitewicz, 355-56. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Wybrane elementy celebracji Mszy św. w obowiązującym prawodawstwie liturgicznym Streszczenie

W niniejszym artykule, wychodząc od roli i znaczenia normy prawa liturgicznego, podjęto zagadnienie niektórych niedostrzeżonych, bądź nieznanych przez celebransów, elementów celebracji Mszy św. według aktualnie obowiązującego prawodawstwa. Przeanalizowano najczęściej występujące zaniedbania w respektowaniu norm liturgicznych przez celebransów Ofiary Eucharystycznej.

¹⁹ Jan Paweł II, *List do kapłanów „Tajemnica i Kult Eucharystii”*, w: Jan Paweł II, *Listy do wszystkich kapłanów Kościoła na Wielki Czwartek (1979-1997)*, Wydawnictwo M, Kraków 1999, s. 65.

Słowa kluczowe: prawo liturgiczne, Msza św., Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego, prawodawstwo kościelne

**Selected Elements of the Celebration of the Holy Mass
in the Liturgical Legislation in Force**

Abstract

In this article, starting from the role and meaning of the norm of liturgical law, the issue of certain elements of the celebration of Mass, which are not perceived or unknown by celebrants, has been addressed in the legislation currently in force. The most common omissions in respecting liturgical norms are discussed.

Keywords: liturgical law, Mass, General Introduction to the Roman Missal, Church legislation

Information about Author: Rev. Dr. MARIUSZ SZYPA, Pontifical Faculty of Theology in Wrocław; Pl. Katedralny 14, 50-329 Wrocław, Poland; e-mail: szypa2@o2.pl; <https://orcid.org/0000-0002-1333-2624>